

Ideakortti 12 - Maastopyöräilyreittien suunnittelu

Pyöräily metsissä ja poluilla eli maastopyöräily kasvattaa suosiotaan. Maastopyöräilyä harrastaa Suomessa noin 8 % väestöstä, joka on noin 330 000 15-74-vuotiaasta suomalaista. Suomessa maastopyöräilyn harrastajamäärä on kasvanut 10 vuoden aikana lähes 50 %, mikä tarkoittaa yli 100 000 uutta maastopyöräilijää (Luonnon virkistyskäyttö 2010: 140). Eri vaatavuustason maastopyöräilyreiteille on tarvetta. Kävely ja pyöräily ovat suomalaisen aikuisväestön suosituimpia liikuntalajeja, ja niiden liikuntapaikat ovat edullisia rakentaa ja ylläpitää suhteessa muihin liikuntapaikkoihin. Maastossa pyöräily on maastohiihtoon verrattava luontoliikuntalaji ja sitä harrastetaan kuntoilun ja luonnon tuottaman virkistysvoiman vuoksi. Luontoympäristössä pyöräily on jokamiehenoikeus. Siellä missä saa kävellä, myös pyöräily on sallittua, eikä sitä ilman perusteita voi kieltää. Harrastemaastopyöräilyn maastoa kuluttava vaikutus vastaa retkeilijän jalanjälkeä. Pyöräily luonnonpoluilla on suosittu ulkoilumuoto, sillä se on monipuolinen ja turvallinen liikuntalaji, kunhan ajaa oman taitotasonsa mukaisesti.

Maastopyöräily tarjoaa kuntoilun ohella luontoelämyksiä Kuva: Matti Möttönen

Maastopyöräily ulkoilumuotona

Yllä: Pyöräretkeilyä luontopolulla. Kuva: Tiina Riikonen

Alla: Talvellakin tarvitaan ulkoilureittejä pyöräilijöille. Kuva: Mika Kankainen

Poluilla ja metsissä pyöräily on useimmiten omatoimista lähiulkoilua yksin tai pienessä kaveriporukassa. Laji on kasvussa myös luontomatkailuna. Lajia aktiivisemmin harrastavat valitsevat pyörätyypin maaston vaativuuden ja omien ajotapojensa mukaan: etujousto- tai täysjoustomaastopyörien lisäksi ajetaan mm. jousittamattomilla (täysjäykällä) maastopyörillä, urheilullisilla cyclocross-pyörillä ja leveärenkaisilla fat bike -pyörillä. Helpoilla reiteillä, esimerkiksi rakennetuilla ulkoilureiteillä ja tasapintaisilla poluilla voi ajaa melkein millä tahansa pyörällä, kunhan renkaat eivät ole kapeimmasta päästä. Reittien käyttäjäkunta onkin paljon laajempi kuin usein ajatellaan, ja vastaavasti reittien tarve on suurempi. Pyöräilyharrastajien lisäksi maastoreittejä ja polkuja käyttää pyöräilyyn laaja ryhmä muitakin luonnossa liikkujia: pyörällä kuljetaan esimerkiksi marjaan, lintutornille, laavulle tai uimapaikalle. Sujuvat metsäreitit tarjoavat myös virkistäviä vaihtoehtoja työ-, koulu- ja asiointimatkojen pyöräilyyn sekä kevyenliikenteen oikoreitteinä.

Poluilla ja reiteillä tapahtuvan vapaamuotoisen ulkoilupyöräilyn lisäksi maastopyöräilyssä on useita eri kilpailulajeja. Kilpailuissa korostuvat luontoympäristöä ja elämyksiä enemmän vauhti ja pyöränkäsittelytaidot, eli ajotekniikka. Luontoympäristössä polkureiteillä ajettavia kilpailulajeja ovat pitkien matkojen maratonajot (Cross country marathon/XCM), lyhyempien ratojen XCO-kisat (Cross country olympic) sekä ulkoilureiteille painottuvat cyclocross-kisat. Rakennetuilla radoilla, esim. hiihtokeskusten pyöräparkeissa ja BMX-radoilla harrastetaan ja kilpaillaan ns. vauhtilajeissa (esim. alamäkiajo ja maastopyöräenduro). Maastopyöräilyn laajalla joukolla ja toisistaan eroavilla alalajeilla onkin erilaisia olosuhdetarpeita. Tässä ohjeessa keskitytään polkuajolajeja palvelevien reittien suunnitteluun.

Maastopyöräilyä voi harrastaa vuoden ympäri, joten myös talvella tarvitaan polkuja ja reittejä, joissa voi ja saa pyörällä luonnossa, silloinkin kun useimmat ulkoilureitit ovat hiihtäjien käytössä. Talvipyöräilyä maastossa voi harrastaa paksurenkaisilla maastopyörillä sekä erityisen paksuilla renkailla varustetuilla läskipyörillä (fat bike). Joissakin kansallispuistoissa on talvipyöräilyyn erikseen osoitettuja reittejä. Kaupunkiympäristöissä koiranulkoiluttajien ja lenkkeilijöiden hyödyntämät talvipolut soveltuvat mainiosti talvipyöräilyyn. Talvipyöräilyyn varta vasten toteutettuja reittejä on varsin edullista ylläpitää. Ylläpidoksi riittää reittipohjan tiivistäminen moottorikelkalla lumisateen jälkeen ja mahdollisten reittipasteiden toteuttaminen.

Erityyppiset reitit ja polut

Pyöräily sopii yhdeksi käyttötavaksi monenlaisille olemassa oleville liikunta- ja luontoreiteille. Kuntien rakennetut ja huolletut ulkoilureitit ovat useimmiten melko tasapintaisia ja leveähköjä, joten pyöräilijälle ne soveltuvat helppoon lähiulkoiluun, perhepyöräilyyn mutta myös vauhdikkaampaan kuntoiluun. Ulkoilureitit ovat yleensä selkeästi viitoitettuja ja sijaitsevat taajamissa tai virkistysalueilla ja ne ovat siten helposti saavutettavia eikä reiteillä tarvita suunnistustaitoa. Huolletut ulkoilureitit ovat myös oivallisia kulkureittejä muissa luontoharrasteissa (esim. marjastus, luonnontarkkailu, perheratkeily yms.). Ulkoilureittejä voidaan käyttää myös yhdysreittinä pienempien

pyöräilypolkujen ja maastopyöräilyreittien välillä. Ulkoilureiteillä voidaan yleensä pyöräillä kaikentyyppisillä pyörillä, paitsi puhtaasti asfalttiajoon tarkoitetuilla kapearenkaisilla maantiepyörillä. Muut ulkoilijat on aina otettava huomioon monikäyttöisillä reiteillä pyöräiltäessä.

Retkeilyreittien pyöräilyolosuhteet ovat haastavuudeltaan vaihtelevia. Kuntien luontopolut ja vaellusreitit sekä metsähallituksen patikkareitit ovat usein polkumaisia, eli kapeita ja alustaltaan epätasaisia. Retkeilyreitit sijoittuvat vaihtelevaan maastoon ja ovat siten maastopyöräilijöiden näkökulmasta mielenkiintoisia ajettavia. Merkityt retkeilyreitit sopivat polkuajoon, ulkoiluun ja retkeilyyn maastopyörällä. Reittien käyttöastetta voidaan lisätä, jos niiden varrelta löytyy monipuolisia toimintoja kuten tulipaikka, lintutorni, uimaranta tai muu vastaava kohde. Pitkillä ja vähän käytetyillä retkeilyreiteillä pyöräily voi olla hyvä lisä pitämässä polkuja auki umpeenkasvulta. Reitin käyttäjän tulee olla tietoinen suojelualueisiin mahdollisesti liittyvistä käytön rajoitteista. Erityisesti kapeilla polkureiteillä on tärkeää huomioida muut polun käyttäjät ja noudattaa varovaisuutta liikkumisessa. Osa retkeilyreiteistä soveltuu vain taidokkaille ja hyväkuntoisille maastopyöräilijöille, joten reitin luonteeseen ja maaston vaativuuteen kannattaa perehtyä etukäteen.

Maastossa ja luonnossa voi pyöräillä myös jokamiehenoikeudella omia reittivalintoja pitkin olemassa olevilla luonnonpoluilla. Omat reitit voivat olla lyhyitä lähipolkuja asuinympäristöissä ja taajamametsissä tai ne voivat olla pitkiä "vaellusreittimäisiä" merkitsemättömiä polkuyhteyksiä talousmetsissä, ulkoilualueilla tai laajoilla erämaa-alueilla. Metsä- ja viheralueet ja niissä olemassa olevat luonnonpolut ovat tärkeitä maastopyöräilyn liikuntapaikkoja, myös ilman merkittyjä reittejä. Viheralueiden yhtenäisyys on merkittävä liikunnan olosuhteita vahvistava tekijä.

Varsinaiset maastopyöräilyn kilpalajeja varten toteutettavien ratojen ja reittien pituudet ovat lajista riippuen muutamasta kilometristä noin 50 kilometriin ja sisältävät usein pieniä rakenteita, esteitä sekä pudotuksia - ainakin jos maasto on muuten liian helppoa ajettavaa. Esteet ovat joko puusta, kivistä tai maasta muotoiltuja. Ne voivat olla kallistettuja kurveja, töyssyjä tai muita rakennettuja esteitä. Tällä haetaan ajoteknisiä haasteita, jotka kuuluvat maastopyöräilykisojen luonteeseen. Yleensä esteen ohi on kiertomahdollisuus, joten reitti soveltuu hyvin harrastelijan lähiliikuntaan sekä taitoharjoitteluun. Joskus radan rakenteet poistetaan kilpailun jälkeen. Lyhyen ja vauhdikkaan radan reitin tulisi olla lenkkimäinen, etukäteen määrättyllä kiertosuunnalla.

Lähiliikuntaan soveltuvilla maastopyöräilyradoilla voi olla rakennettuja esteitä, esimerkiksi kaatuneita puun runkoja. Esteet pitää olla myös kierrettävissä.
Kuva: Tiina Riikonen

Sijainti ja saavutettavuus

Maastopyöräily on lähiliikuntaa. Reittien ja ratojen ollessa lähellä, niiden luokse pääsee pyöräillen omalta asuinalueelta. Reittien sijainti koulun läheisyydessä lisää reitin käyttömahdollisuuksia esimerkiksi koulujen liikuntatunneilla, kerho- ja seuratoiminnassa sekä lasten ja nuorten omaehtoisessa liikunnassa. Mikäli reitille on pitkä matka, tulee huolehtia autopaikkojen riittävydestä. Polkupyörän kuljettaminen onnistuu myös linja-autossa tai junassa, joten saavutettavuus julkisilla kulkuvälineillä on eduksi.

Suunnittelu ja kaavoitus

Toimivien maastopyöräilyreittien edellytyksenä on maakuntakaavoituksessa osoitetut riittävät aluevaraukset virkistys- ja ulkoilualueille. Eritystä huomiota kiinnitetään retkeilyalueisiin, luonnonsuojelualueisiin, kansallispuistoihin ja maisema-alueisiin. Varsinkin pitkien ulkoilureittien (ml. maastopyöräilyreitit) jatkuvuus ja sujuvuus huomioidaan jo maakuntakaavassa ja muissa seudullisissa suunnitelmissa. Myös tavanomaisempien luonnonalueiden säilyminen ja mahdollisuudet lyhyiden päiväretkien tekoon varmistetaan seudullisessa kaavoituksessa. Huomioon otetaan myös virkistysalueiden monipuolisuus, jolloin maiseman ja lähiympäristön vaihtelevuus toimivat houkuttimena erityyppisillä alueilla liikkumiseen. Reitit suunnitellaan siten, että ne yhdistävät erilaisia toimintoja, kuten esimerkiksi seudullisesti merkittäviä liikuntakeskuksia ja erilaisia palvelupisteitä (esimerkiksi autiotuvat tai nuotiopaikat). Seudulliset ulkoilu-, retkeily- ja pyöräilyreitit pyritään, luonnonolosuhteiden salliessa, sijoittamaan niin, että ainakin joiltain reittien kohdilta on pääsy vesistöjen äärelle, mikä lisää reittien vetovoimaa.

Yleiskaavan ulkoilureittimerkintä on tarkoitettu kaikkeen ulkoiluun, joten se palvelee muiden käyttäjien ohella myös maastopyöräilijöitä. Maastopyöräilyreittien rakentamista mahdollistavia merkintöjä ovat erilaiset virkistyskäyttöön tarkoitetut alueet sekä maa- ja metsätalousvaltaiset alueet. Viheralueiden yhtenäisyys mahdollistaa pitkienkin reittien toteuttamisen. Kevyen liikenteen reitit ovat kaikkia omin lihasvoimin liikkuvia käyttäjiä palvelevia.

Asemakaavassa ulkoilureitti merkitään samanlaisella palloviivalla kuin yleiskaavassakin. Maastopyöräilyratoja ei ole tarpeen merkitä asemakaavaan. Erityisiä maastopyörätratoja voi suunnitella esimerkiksi erilaisten liikunta tai virkistysalueiden yleissuunnitelmissa.

Maastopyöräreitti suunnitellaan pääsääntöisesti hyödyntäen olemassa olevia polkuja ja reittejä sekä muita maastossa olemassa olevia kulku-uria. Näin reitin tuottaminen on edullista sekä kustannusten että luonnon kannalta. Pyöräilyn olosuhteet monipuolistuvat, kun reittejä yhdistetään verkostoksi. Yhdysreitit ovat tarpeen asuinalueilta metsäalueille sekä eri metsäalueiden tai polkuverkostojen välillä. Ympyräreitit ovat aina houkuttelevampia, ja toisiinsa yhdisteltävät lisälenkit tuovat reitistöön erimittaisia vaihtoehtoja. Hyvällä reitillä on monipuolisia maastonmuotoja ja erityyppisiä polkuja ja kulku-uria. Helpot reitit voivat olla melko tasapintaisia, mutta maastopyöräilyreitit ei tulisi olla liian leveä ja tasainen, ”pyörätiemäinen”. Reitillä on toivottavaa olla kiviä, juurakoita, kalliopintaisia osuuksia sekä jyrkkiäkin mäkiä. Kapeita eläinten kulkupolkuja kannattaa hyödyntää, jotta reiteille tulee vaativuudeltaan eritasoisia osuuksia. Reiteillä voi olla myös siltoja, pitkospuita tai portaita. Lajin luonteeseen kuuluu, että omalle ajotaidolle liian hankalat kohdat ohitetaan pyörää työntäen. Mikäli olemassa olevat polut eivät sellaisenaan sovellu maastopyöräilyyn, voidaan ajokelvottomia kohtia kunnostaa esimerkiksi sorastamalla, poistamalla pahimpia kiviä ja kantoja tai suunnitella reittilinjauksen siirtämistä parempaan maastonkohtaan. Jatkuvasti kostea maasto kuten suot ja erilaiset lähdepinnat ovat reitin ylläpitäjän näkökulmasta haastavia, kulutukselle alttiita ja kustannuksiltaan kalliita. Lähtökohtana tulisi olla näiden välttäminen. Jos se ei ole mahdollista, reitti rakennetaan esimerkiksi pitkospuita hyödyntäen. Pitkospuiden elinkaari on ainoastaan reilut kymmenen vuotta, jonka jälkeen ne on uusittava. Lisäksi pitkospuut muodostavat aina harrastajalle ylimääräisen turvallisuusriskin.

Laadukkaat maastopyöräilyreitit voivat lisätä myös alueen matkailun vetovoimaa.

Kuva: Matti Möttönen

Pitkät ja hyvin toteutetut maastopyöräilyreitit ovat myös matkailun alueellinen vetovoimatekijä, joten reittien suunnitteluun ja toteutukseen kannattaa panostaa. Reittien ylläpito on yleensä hyvin edullista, koska luontaiset metsäpolut eivät tarvitse jatkuvaa tai raskasta ylläpitoa.

Maastopyöräreitit kannattaa suunnitella yhdessä maastopyöräilyn harrastajien kanssa. Pyöräilijöiden avustuksella voi kartoittaa maastoa ja arvioida olemassa olevien reittien käyttökelpoisuutta. Aiheeseen liittyvää asiantuntijuutta on myös saatavissa mm. Suomen Latu ry:stä ja Metsähallituksen luontopalvelujen kautta.

Aiheesta muualla:

Luonnon virkistyskäyttö 2010, Tuija Sievänen ja Marjo Neuvonen (toim.)

Maastopyöräily ulkoilumuotona, <http://www.suomenlatu.fi/ulkoile/lajit/muut-lajit/maastopyoraily.html>

Suomen Ladun PyöräPolku –hanke, <http://www.suomenlatu.fi/vaikuta/hankkeet/pyorapolku.html>